

6. *Kalinowski, Georges, Swiezawski Stefan.* Philosophy during the second Vatican Council. / Kalinowski G., Swiezawski St. – Krakow, 1982. – 157 с.
7. *Krapiec, Mieczysław Albert.* Understanding philosophy / Mieczysław Albert Krapiec [translated by Hugh McDonald]. Lublin, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: 1991. – 280 p.
8. *Krapiec, Mieczysław Albert.* I, Man: An Outline of Philosophical Anthropology. / Mieczysław Albert Krapiec / – Lublin, 1983. – 170 p.
9. *Krapiec, Mieczysław Albert.* Integral humanism. Towards an integral anthropology. / Mieczysław Albert Krapiec [transl. by Hugh McDonald]. 1989. – 176 p.
10. *Krapiec M. A.* Człowiek w kulturze. / Mieczysław Albert Krapiec wyd. 2 Lublin: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1999, - 190p.
11. *Wojtyła K.* Osoba: podmiot i wspólnota / K. Wojtyła Roczniki Filozoficzne KUL. Lublin, 1976. T. 24. Zesz. 2. S. 6. – P. 10-18

Annotation

Kravchenko V. Ontological personalism in the philosophy of Mieczysław Albert Krapiec
Mieczysław Krapiec is a classic representative of the Polish school of Thomism. The philosopher conducted the dialogue with different philosophical trends. Neotomism answer of philosopher on marxism and postmodern discourse about the nature and place of man in the changing world of the present is reconstructed.

Keywords: existence, person, neo-Thomism, cognition, essence, "Me - myself".

Назаренко М.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

МИНУЛЕ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРІЄНТИР В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Статтю присвячено особливостям сприйняття минулого як соціального орієнтиру сьогодення. Автором висловлюється думка про антикризовий потенціал минулого, що можна розкрити як на теоретичному, так і практичному рівнях. Крім того, проаналізовано зв'язок між минулим та ностальгією, а також минулим та філософією традиціоналізму, що набула великої популярності в ХХІ столітті.

Ключові слова: минуле, ностальгія, міф, масова культура, традиція, реальність, першофеномен.

Актуальність теми дослідження. Звернення до минулого є актуальним завжди в ситуації будь-якої «переоцінки цінностей». Сам по собі подібний погляд є зупинкою в ситуації, коли зупинитись не можливо, коли історичне втрачає здатність «гальмувати», а людина перестає займатись тим, що їй найбільше необхідно для обдуманого існування – рефлексувати. І як би ми не прагнули піддатись забуттю на соціальному рівні, минуле завжди наче тінь переслідує нас. Один з епіграфів до статті, що присвячена нашій тематиці звучить так: «Минуле скрізь... Пишаємося ми ним чи заперечуємо, пам'ятаємо

чи ігноруємо, минуле всюдиусуще. В наші дні життя буквально пронизано відчутними рисами минулого [11, с.267]».

Стан розробки проблеми та аналіз джерел.

Метою статті є виявлення соціальної ролі минулого на прикладі філософських концепцій традиціоналізму та методології Вальтера Беньяміна. *Об'єктом* дослідження є минуле як часовий модус. *Предметом* дослідження є особливості минулого (в тому числі і почуття ностальгії на соціальному рівні), що дозволяють розкрити його антикризовий потенціал. Основними завданнями, які ми перед собою ставимо є наступні: 1) з'ясувати мотиви та причини звернення до минулого в умовах сучасності; 2) проаналізувати варіанти такого звернення та особливості дискурсу про минуле; 3) спробувати розкрити соціальну роль звернення до минулого, що не обумовлене конкретною історичною епохою.

Останнім часом все більше зростає кількість досліджень присвячених філософській концепції часу. Розглядаються особливості сучасного сприйняття цього феномену, зокрема вказують на пришвидшений темп, що пов'язаний з циркуляцією інформації та змінами, що відповідно стають об'єктом інформації. Аналізуються також категорії дійсності та реальності, справжності та ілюзорності, особливо у їх відношенні до модусу теперішнього. Зростає кількість досліджень футурологічних аспектів, здійснюється прогностичний аналіз. Тим не менше модус минулого в цих дослідженнях залишається осторонь, а якщо і розглядається то під кутом зору *ностальгії* (В. Феллер, А. Чижишева), що особливо властиво пострадянським дослідженням. Також минуле часто згадується в контексті філософії традиціоналізму (Р. Генон, П. Слотердайк), зокрема у О. Дугіна, якому належить праця, що спеціально присвячено цій галузі філософії. Але як справедливо помітив А. Макаров: «Традиціоналістські тексти, в жанровому відношенні, нагадують середньовічну містерію, наскрізним сюжетом якої є боротьба світлих і темних сил [7]». Таким чином, минуле стає об'єктом критичних праць, що присвячені традиціоналістській філософії (А. Макаров, А. Пігалев). А також об'єкт нашого дослідження розглядається в контексті філософії історії як такої і філософії історії Вальтера Беньяміна та більш широких гуманітарних досліджень, присвячених творчості німецького філософа. Серед авторів слід назвати: Ю. Хабермаса, Х. Арентс, В. Савчук, А. Глазову, О. Любинського, Д. Соболева та інших.

Але саме по собі звернення до минулого може бути не пов'язаним з конкретною історичною епохою, а викликано певною необхідністю, на що ми і спробуємо звернути нашу увагу.

Вступ

Насамперед перед нами стоїть наступне питання: наскільки вірним є твердження, що тотальне звернення до минулого є певною панацеєю для сучасного суспільства?

Для відповіді на це питання достатньо проаналізувати те, що розуміють під «масовою культурою», а також деякі нарративи¹² постмодерної філософії. Теперішнє як

¹² Зазвичай поняття «нарратив» не застосовується до постмодерної філософії, оскільки вона принципово заперечує будь-які нарративи. Суперечність і парадокс криється в тому, що будь-яка культура, і постмодерн в тому числі, не можуть відмовитись від подібних установок. Серед постмодерних нарративів одним з найголовніших є установка на «теперішнє», що можна б було сформулювати директивою: «Живи сьогоднішнім днем».

один із модусів часу має свою особливість саме в ситуації сучасності. Коли ми звернемось до класичної філософії, скажімо, Августина Блаженного або Томаса Гоббса, ми зустрінемо одну й ту саму думку: єдине, що існує – це теперішнє, так як минулого вже немає, а майбутнього ще немає. Але зовсім інша картина виникає в ХХІ столітті, не дивлячись на те, що минуле і майбутнє залишаються настільки ж хиткими, як і були, але ще більш неясною ситуація виникає з теперішнім. Здавалось би, що може бути конкретнішим за єдину цінність і опору сучасної людини, підпорою якої служить гедоністична етика? Тим не менше, однією з найпопулярніших тем філософських досліджень стає дослідження реальності, причому дуже часто вона (реальність) розглядається в певній опозиції до ілюзорності. Результатом цих досліджень стає парадоксальне ототожнення реальності і ілюзорності як створення певного віртуального світу, означуване без означуваного. Таким чином, теперішнє, покликане служити чимось непорушним в межах сучасної феноменології часу, втрачає свою стабілізуючу роль.

Що ж нам обрати в такому випадку? До чого звернути свої погляди? До минулого чи майбутнього? Здавалось б, відповідь є очевидною, в світі прогресивних технологій тільки майбутньому повинна бути віддана прерогатива історичних орієнтирів, воно ж повинно бути обрано і з причини домінанти лінійного часу в західноєвропейській цивілізації, яка за свідченнями значної кількості мислителів знаходиться у кризовому стані. Але в цій альтернативі європейська цивілізація обирає саме минуле. Чому? Спробуємо відповісти на це питання. Майбутнє розчаровує. Майбутнє постійно вислизає, як тільки ми намагаємось його якось схопити. Будь-яка випадковість змінює хід «якісно» передбачених подій. Минуле вже здійснилось, і як би ми його не розглядали, не вирішували головоломки, не примножували інтерпретацій, його сутність є незмінною, вона в *здійсненному*.

Основна частина

За словами Зігмунта Баумана: «Культура суспільства споживання в основному пов'язана з тим, щоб забувати, а не запам'ятовувати», тобто ми маємо справу з щосекундним забуттям. Тому звернення до минулого це, насамперед, *культурний протест*. Які ознаки подібного протесту ми знаходимо? Серед них можна назвати «*вінтаж*», який ми б охарактеризували як «новий культ старого». Культ минулого утверджується в мистецтві, моді та житті пересічної людини разом із величезною кількістю, здавалось б, давно забутих речей. По-друге, звернення до минулого – є *ностальгією за міфом*, а якщо говорити точніше, за міфом про «золотий вік». От що ми знаходимо у Феллера: «Найпересечніша ностальгія приховує в собі ностальгію за втраченим раєм...можна проаналізувати образи, раптово пробуджені музикою, іноді навіть звичайним романсом, і переконатись, що вони втілюють ностальгію по міфічному минулому, що перетворилась на архетип; що це минуле, крім жалості по навіки втраченому часу, може тлумачитись на безліч різних ладів: воно відображає те, що могло бути, але чого не було; від нього віє тугою всього сущого, що стає самим собою, припиняючи бути іншим... [10]». І найголовніше, що дозволяє людині вийти за межі замкненого кола нетворчості, повторюваності – уява, що якраз «омивається водами символіки і продовжує жити архаїчними міфами і теологічними системами [10]».

З'являється питання: невже люди, які жили в попередніх століттях не відчували ностальгії, не повертались до минулого як до певного рятівного плоту? Можна згадати

Відродження як унікальний феномен звернення до минулого. Ми повинні сказати, що це співставлення сьогодення «вінтаж» і Відродження може відкрити завісу над цікавим феноменом. Зокрема, в одній із робіт присвяченій епосі Відродження, ми можемо знайти наступну версію про причину звернення до античності: «Саме звернення до класичної стародавності пояснюється нічим іншим, як необхідністю знайти опору для нових потреб розуму і нових життєвих поривів [6, с.279]». Але в умовах сучасності ми маємо справу з цілим комплексом причин, однією з яких є, безперечно, бажання отримати свіжий погляд в творчій орієнтації людини, але відсутність чіткого періоду, так би мовити, епохи звернення (як це у випадку з Відродженням) переводить проблему в іншу площину.

Якщо ми проаналізуємо сучасні, скажімо так, «кризові дослідження», тобто такі, які не просто постулюють кризу і будують песимістичні прогнози, але й такі, які намагаються запропонувати рецепти виходу з неї, ми побачимо багато звернень до минулого. Серед авторів можна назвати такі відомі імена як Петер Слотердаjk, Рене Генон, Вальтер Беньямін, Олександр Дугін. До минулого вони ставляться по-різному, обираючи певний контекст, іншими словами, знаходячись в лоні певної традиції. Зокрема, Слотердаjk пропонує відродити античний кінізм, Генон говорить про відродження традиційної середньовічної Європи, Дугін про російську традицію. Але всі подібні підходи грішать ухилом в суто локальне, що не охоплює проблему у своїй цілісності. Постає питання: як в такому різному минулому об'єднати мультикультурну Європу? Якому саме минулому віддати перевагу? Наприклад, античний кінізм буде відкинута з позицій сучасної орієнтації на споживання (оскільки підтримує установку на природність людського життя у всіх його проявах), а в культурному сенсі кінізм здійснився, що ми можемо побачити на прикладі «сучасного мистецтва», для якого натуралізм є головним принципом, як кітч. І тільки Беньямін говорить про минуле як таке.

Мода на Беньяміна набирає величезних обертів. Чому? В чому секрет його популярності? Залишивши осторонь неомарксизм, популярність якого також зростає в європейському культурному середовищі, ми звернемося до фігури філософа. Беньямін поєднує в собі все, що вимагають умови нашого часу: раціональне та ірраціональне (навіть містичне¹³), історію та сьогодення. Це новий ідол із цікавою долею, який міг би стати свосередньою фігурою в історії філософії, якою став Фрідріх Ніцше із своєю особливою поетикою. Зокрема, про нього пишуть: «Вальтер Беньямін давно і міцно заслужив славу людини, яка вперто все робила «не так», намагалась поєднати не поєднуване, постійно опинялась не там, куди прямувала. Тези були написані для себе (для друку, як помітив Беньямін, він такого б робити не насмілювався), а стали одними з найвідоміших його творів. Вони були написані як програма майбутньої роботи, а стали його заповітом. Вони були написані про історію, а по суті позбавляли змісту це поняття [8]». Більше того, за свідченнями його сучасників, Беньямін спілкувався з настільки різними людьми, що зібрати їх разом було б неможливо. Це сіоністи, комуністи і

¹³ Під «містичним» у вченні Беньяміна ми насамперед маємо на увазі його вчення «про ауру»

марксиста (як ортодоксальні, так і неортодоксальні), консервативні естети та сюрреалісти.

Отже, сам Беньямін наче уособлює власну філософсько-історичну концепцію, смисл якої можна передати так: інтенції минулого, що не здійснились повністю не є втраченими назавжди, вони можуть здійснитись в майбутньому, вже в нових, прийнятних для цього умовах. В глибині даної концепції абсолютно парадоксальним чином поєднувались теологія та марксизм, містика та матеріалізм. Метод Беньяміна «полягав в тому, щоб піймати точку, в якій, «як в інтегралі» сходяться всі риси реальності, і зрозуміти всю дійсність через цю точку (або через один з її масивів) [8], таким чином можна зрозуміти епоху через окрему подію або біографію, життя через окремих вчинок, творчість через окремих творів. Філософ шукав щось на зразок першофеноменів, які могли б пояснити всю багатоманітність явищ, адже вони не «гола абстракція», а цілком реальні речі, які можна відчутти (пізнати) з допомогою досвіду. Справа дослідника ж полягала в тому, щоб не просто віднайти ці першофеномени, але й примусити їх «говорити», вступити в контакт з тим, хто до них завертається, тобто проявитись в сучасності. Таким чином, все, що так чи інакше входило до області існування, все, що коли-небудь здійснилось *ніколи* більше не зникало без сліду, навіть те, що залишалось давно забутим, на думку Беньяміна, на повних правах належить до реальності. Таким чином, для нього, не існувало чогось надто значного, або малого, а швидше навпаки: мале, непомітне, повз яке пройде будь-яка звичайна людина, якраз найбільше варте уваги. Звідси любов Беньяміна до закинутих місць, закутків, дитячих іграшок, побутових дрібниць і т.ін. Беньямін переконаний, що тільки мовчазні речі можуть вивести до альтернативного осмислення, вони є носіями прихованої мови [див.: 5, с.20]. Чи не звідси постає надзвичайна увага до закинутих місць – колишніх лікарень, будинків відпочинку, дахів, замків в сучасній фотографії? Чи це не спроба слідувати концепції Беньяміна свідомо або підсвідомо, бажаючи, щоб минуле з нами «заговорило»? Хто із сучасників належить до носіїв історії, так званих персонажів, про яких говорив німецький філософ [див.: 5, с.19]? Беньямін виділяв три типи персонажів: фланер, оповідач та колекціонер. Фланер подорожує і відкриває давно забыті речі і місця. «Фланер є жерцем генія міста», що поєднує «церковні чесноти, інтуїцію детектива та наскрізну обізнаність» [5, с.21]». Оповідач розповідає про ці речі, «...а радше про досвід, у них прихований, досвід метафізичний чи навіть містичний, розкиданий по непомітних і буденних речах [5, с.19]», колекціонер збирає їх, створюючи нову реальність і новий світ. Що стосується останнього, то ця діяльність антагоністична сьогоднішньому курсу на прагматизм та утилітаризм, тому що «колекціонування не тільки апрагматичне; воно – платонічне, позаяк вилучає речі з живого оточення, вкладаючи їх в ідеальне смислове коло [5, с.23]». Таким чином, подібна «тривимірна» діяльність виконує смислоутворюючу місію, реконструюючи історію, відкриваючи історію наново, не повертаючись при цьому до універсалістських (гегелівських) визначень історії і залишаючи постмодерну його ігри з контекстами. При цьому ж відбувається реабілітація смислу, не повертаючись до «великих метанарративів» про які писав Ліотар.

Але чи застосовується до методології Беньяміна поняття «ностальгія»? Очевидно, що ні, якщо ми будемо говорити про ностальгію тільки в одному смислі як про міфічний сюжет. Але Феллер, зокрема, пропонує поділити ностальгію на *історичну* (як повернення

до «золотого віку») та *міфічну* (онтологічну). Про перший вид ностальгії ми писали вище, архетипічність таких сюжетів ні у кого не викликає сумніву. Але як бути з другим видом ностальгії? В чому її онтологічність? Відрізняє такий вид ностальгії занурення в цей первісний час, репрезентація міфічного у переживанні. І в такому сенсі філософська-історична концепція Беньяміна є ностальгією, що поєднує в собі риси обох цих видів, а не виключно бажання повернутись до минулого. Адже перший варіант ностальгії є не просто архетипом, але й стимулом до історичної дії. В його основі лежить гірке і солодке почуття, що штовхає людину до історичної дії та, на думку Анкерсміта, відновлює зв'язок між теперішнім і минулим, що і є головним результатом ностальгії [див.:10]. А другий варіант дарує яскраві переживання і образи при зіткненні з цими міфами, що дозволяє і доторкнутись до питання смислу історії.

Висновки

Підводячи підсумки, ми можемо зазначити наступне:

1) Існує цілий комплекс причин звернення до минулого в умовах сучасності. По-перше, дискримінація теперішнього в якості реального та ненадійність майбутнього, яке в умовах сьогодення піддається лише фантазмагоричним прогнозам, аніж продуманого прогностичному аналізу. По-друге, звернення до минулого постає як культурний протест, який ми можемо спостерігати в «масовій культурі» та який виражається захопленням ретро, а також так званим «вінтажним» стилем. По-третє, відчуття ностальгії, що можна кваліфікувати як тугу за міфом про «золотий вік». По-четверте, як допомога виходу із соціокультурної кризи, що базується на зверненні до конкретного історичного часу або до минулого як такого;

2) Звернення до минулого у європейському філософському дискурсі постає в двох формах: як звернення до конкретної традиції (що особливо характерно в умовах втрати ідентичності та глобалізаційних процесів) та звернення на рівні методології;

3) Методологічний характер минуле носить у вченні Вальтера Беньяміна, яке проявляється у зверненні до забутих і малопомітних речей, артефактів історії, що дозволяють вибудувати нову онтологію. Остання ґрунтується на смислоутворенні як основному компоненті на противагу симуляції, забуттю, нівеляції соціальної пам'яті. Проблема піднята Беньяміном парадоксальним чином сама актуалізує його до дійсності, сама примушує аналізувати і розмірковувати сучасникам вже не Беньяміна, але тих, кому судилось говорити про «трансформаційне суспільство».

Література:

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева; Центр исследований постиндустриального общества; Журнал «Свободная мысль». – М.: Логос, 2002. – 326 с.
2. Бергер Дж. Искусство видеть / Дж. Бергер; Пер. с англ. Е. Шраги. – Спб.: Клаудберри, 2012. – 184 с.
3. Генон Р. Избранные произведения: Традиционные формы и космические циклы; Кризис современного мира=Formes Traditionelles et Cycles Cosmiques; La Crise du Monde Moderne/Guenon, R. / Р. Генон; [пер.с фр. Т.Б. Любимова]. – М.: Беловодье, 2004. – 304 с.
4. Дугин А. Философия традиционализма / А. Дугин; М.: Арктогея-Центр, 2002. – 624 с.
Єрмоленко В. Оповідач і філософ. Вальтер Беньямін та його час / В. Єрмоленко; К.: Часопис «Критика», 2011. – 280 с.

5. Єрмоленко В. Оповідач і філософ. Вальтер Беньямін та його час / В. Єрмоленко; К.: Часопис «Критика», 2011. – 280 с.
6. История мировой культуры (мировых цивилизаций) / под ред. Драча Г.В.; 2-е доп. и перераб. изд. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002.-544с.
7. Макаров А.И. Традиция против истории в философии современного европейского традиционализма [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ec-dejavu.net/t/Traditionalism.html>
8. Ромашко С. Раздуть в прошлом искру надежды...: Вальтер Беньямин и преодоление времени [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nlo/2000/46/razdut.html>
9. Слотердайк П. Критика цинічного розуму / П. Слотердайк; пер. з нім. Андрія Богачова. – К.: ВК ТОВ «Тандем», 2002. – 542 с.
10. Феллер В.В. Ностальгия и миф. «Тоска по раю» / Введение в историческую антропологию [електронний ресурс]. Режим доступу: http://samlib.ru/f/feller_w_w/vved_ist_ant.shtml
11. Чикишева А.С. Феномен ностальгии в постсоветской массовой культуре / А.С. Чикишева // Фундаментальные проблемы культурологии: Сб. ст. по материалам конгресса / Отв. ред. Д.Л. Спивак. – М.: Новый хронограф: Эйдос. Т.6: Культурное наследие: От прошлого к будущему. – 2009, с. 267-277.
12. Арендт Х. Вальтер Беньямин [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/inostran/1997/12/benjamin03.html>

A n n o t a t i o n

Nazarenko M. The past as a socio-cultural landmark in the era of postmodernism. The article is devoted to features of perception of the past as social landmark of modern times. The author expresses the idea of the anti-crisis potential of the appeals to the past. Such treatment can be analyzed in both theory and practical levels. In addition, the link between the past and the nostalgia, as well as between the past and the nostalgia, as well as between the past and the philosophy of traditionalism, this has gained huge popularity in the beginning of the XXI century.

Key words: *the past, the nostalgia, the myth, pop-culture, tradi*

Пономаренко В.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ОСОБИСТІСНОТВОРЧА КОНЦЕПЦІЯ Е. ІЛЬЄНКОВ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

В статті здійснено аналітичний огляд праць Ільєнкова, його учнів та послідовників, в тому числі вітчизняних авторів, та синтезовано основні доробки щодо ільєнковської концепції формування особистості. Показано, незважаючи на неоднозначне ставлення сучасних філософів до радянського філософського спадку, актуальність ідей щодо формування особистості в наш час. Особливо серед молоді.

Ключові слова: *Е.В. Ільєнков, особистість, теоретичний спадок, джерельна база, Ільєнковські читання.*